

I väntan på nådens år

Linda Vikdahl

Om man får drömma, och varför skulle man inte få det, så kommer det en dag då frågan om kvinnors tillträde till präst-ämbetet kan ses som en fråga vi lagt bakom oss. Den dagen har kyrkan, den världsvida, återvänt till sitt ursprungliga uppdrag – att förkunna och leva evangeliet om frihet för de fångna och förtryckta. Då har nådens år från Herren inträtt på jorden. Gunilla Gunner (2008: 149)

Våren 2019 reste jag tillsammans med en grupp från Högalids församling på en rundresa i Israel och Palestina för att se och uppleva bibliska platser. Som präst har jag ansvarat för församlingsresor, men den här resan var helt privat. Jag hade aldrig tidigare varit i Det heliga landet. Varje plats var ny, men samtidigt så välbekant. Det var fantastiskt. Bibeltexterna som jag arbetat med under mina många år i församlingstjänst fick färg och doft, och de placerades in i ett levande landskap.

Naturen vid Genesarets sjö var intagande. En varm och solig dag klev vi av bussen på parkeringen vid platsen där man tänker sig att Jesus kallade sina två första lärjungar, Petrus och Matteus (Matt 4:18). Vår buss var en av flera turistbussar, och det var många pilgrimer och andra besökare som gick på den lilla vägen mellan parkeringen och stranden. Jag hade lovat gruppen att hålla en enkel mässa nere vid vattenbrynet för vårt resällskap. Det kändes stort och fint. Jag skulle få dela ut bröd och vin vid

Genesarets strand på samma plats där Jesus en gång kallade sina första lärjungar.

På vägen ner till vattnet passerade vi ett stort sällskap som firade mässa. Gudstjänstfirarna bestod enbart av romersk-katolska präster, inga andra. Lovsången ljöd starkt och kraftfullt av män i svarta välkräddade kläder med vita kragar. Det var vackert, det var det. Men den övervägande känslan hos mig var ilska och sorg. I den prästgemenskapen och i den gudstjänstgemenskapen är personer som jag inte välkomna, och så har det varit i snart 2 000 år.

Nere på stranden dukade jag upp ett enkelt nattvardsbord på en sten, under ett träd, och resesällskapet satte sig med utsikt mot sjön. Vi sjöng psalmer ur vårt gemensamma sånghäfte och jag läste evangeliet som berättar om när Jesus kallade sina första lärjungar. När jag kom till mässans instiftelseord skrek en arg mansröst en bit bort: ”Heretica! Heretica! Stop! You must stop! This is Catholic ground.” Det var en romersk-katolsk präst som hade upptäckt vår gudstjänstgemenskap och det faktum att det var jag, en kvinna i prästkrage och stola, som celebrerade högtiden. För ett ögonblick kände jag mig avklädd. Det var som om prästidentiteten plockats av mig i en hast och jag stod naken i all min kvinnlighet. Känslan var omedelbar, men flyktig - jag har ju varit med förr. Den romersk-katolske prästen fick skrika klart innan jag fortsatte med orden som bekräftar allas delaktighet i Kristi kropp: ”Så är vi, fastän många, en enda kropp, ty alla får vi del av ett och samma bröd”.

Att känna sig ”fel”

År 1997 prästviges jag för Svenska kyrkan. Då hade det gått nästan 40 år sedan prästämbetet i Svenska kyrkan öppnades för kvinnor. Beslutet kom efter många år av stridigheter och diskussioner. Kanske kan man tänka att beslutet skulle vara slutet på många år av kamp, men det stämmer inte. Min erfarenhet är att kvinnliga kollegor på olika sätt har kämpat och fortfarande kämpar i sin prästroll på grund av sitt kön. Men det hör inte till

vanligheten att jag får skällsord som ”heretica” kastat i ansiktet. Min upplevelse av kamp kanske sammanfattas bäst i att ibland känna mig ”fel”. Det är som om mina upplevelser och erfarenheter inte riktigt rymts i prästrollen, som den förväntas vara. Jag vill ge ett exempel.

Jag var 27 år gammal när jag påbörjade mitt yrkesliv som präst. Några av prästens arbetsuppgifter handlar om att stå till tjänst för enskilda samtal. Prästens roll i självårdsamtal är unik på så sätt att den är belagd med absolut tystnadsplikt. Men jag fick snart problem. Utbildningen hade inte alls förberett mig på vad som kan hända när man som 27-årig kvinna ska lyssna till män i stängda rum. Ingen hade berättat för mig om möjligheten att konfidenter skulle kunna se mig som en potentiell sexpartner och att självårdsamtalet kunde vara ett möjligt sammanhang för skamliga och ovälkomna förslag. Jag skapade snart strategier för hur jag skulle kunna fly från samtalsrummet där jag satt, om situationen blev hotfull. Jag krävde också ett larmsystem och att det skulle finnas en arbetskamrat i närheten när jag var inbokad i samtalsrummet för självårdsamtal. Några av kollegerna tyckte nog att jag överdrev, men de var inte heller 27-åriga kvinnor utan män i medelåldern. Efter ett tag sa jag till min chef att jag inte ville ta emot män för enskilda samtal, de fick söka sig till mina manliga kollegor istället.

Ett annat problem som också rörde de enskilda samtalen var de hembesök som ingick i arbetet. Tanken med hembesök är fin på många sätt, men som 27-årig kvinna kände jag mig inte trygg att åka hem till personer som jag aldrig träffat eller inte visste något om. Jag sa ganska snart att jag vill ha sällskap om jag ska åka hem till enskilda personer (män) som jag inte kände till sedan tidigare. Men det är inte helt oproblematiskt att komma med sällskap, eftersom den absoluta tystnadsplikten inte kan komma ifråga.

Inför själva prästvigningen hade vi prästvigningsskandidater uppmanats att läsa *Stengrunden* (Giertz 2009). Det är en roman som ofta beskrivs som en självårdsbok, och den beskriver fromhetsliv och prästvardag i en landsortsförsamling i tre genera-

tioner. Det kan tyckas som lämplig litteratur att läsa inför en framtida prästgärning, men den har väldigt lite att göra med de själavårderfarenheter som jag snabbt fick erfa som ung kvinna och präst. I *Stengrunden* är alla prostar, kyrkoherdar, ämbetsbröder, biskopar och pastorer män, och prästrollen som framträder har mycket lite gemensamt med de erfarenheter som kom att bli mina. Prästerna i *Stengrunden* åker på det ena hembesöket efter det andra och samtalar om skuld och nåd, om lag och evangelium med själsligt tröstande människor. Ibland har de sockentyget med sig. De sitter inte, som jag gjorde, på helpänn i larmade rum med vaktande personal utanför och blir behandlade som ofrivilliga sexobjekt.

Att få känna sig som präst

För drygt tio år sedan kom boken *Äntligen stod hon i predikstolen! Historisk vägval 1958* (2008). Det är en antologi som presenterar en samling artiklar som på olika sätt ger ett vidgat perspektiv på beslutet att öppna prästämbetet i Svenska kyrkan för kvinnor. Boken breddar och fördjupar kunskapen om ett viktigt skede i Svenska kyrkans och i samhällets historia. I en av artiklarna (Engström 2008:37) konstateras att numera behöver kvinnor inte kämpa för att bli präster i Svenska kyrkan på grund av sitt kön (men den kampen är fortfarande reell i flera andra kyrkor, världen över). Istället handlar det om att få känna sig och uppfattas som präst. Jag kan känna igen mig i detta ”att få uppfattas som präst” eftersom jag ibland upplevt prästrollen som alltför trång och snäv. Men kanske är min erfarenhet av att ibland ”känna mig fel” mest bara min egen? Jag arbetar inte heller som präst numera och det har jag inte gjort på ett tag. Kanske har situationen förändrats?

För att ta reda på om min upplevelse delas av andra kvinnliga präster kontaktade jag två kollegor i en församling nära mig för höra om jag kunde intervjua dem om deras upplevelser av att vara kvinna och präst. De tackade genast ja. Båda ville medverka med sina namn i artikeln, men eftersom identiteter på personer i

deras närhet kan röjas genom att deras namn skrivs ut, har jag ändrat namnen i texten (liksom jag ändrat alla personnamn och namn på platser, liksom ålder). Den ena prästen kallar jag Malena. Hon är drygt 50 år och arbetar som församlingens kyrkoherde. Malena är homosexuell. Den andra prästen heter Mimmi. Hon arbetar som komminister i församlingen, är också mellan 50 och 60 år, men till skillnad från Malena är hon relativt ny prästvigd. Mimmi är heterosexuell.

Malena och Mimmi berättar

Vi träffades alla tre i församlingens församlingsgård en tidig morgon. Jag började med att fråga hur de upplevde det att vara kvinna och präst. Mimmi svarade snabbt:

Det är en annan värld, tycker jag. Jag har aldrig i mitt liv känt mig så objektifierad, som de här senaste fem åren! Och det är ju konstigt eftersom jag har jobbat sedan jag var 18 och hamnat i sammanhang där jag varit ung kvinna. Jag har jobbat med samtal inom Socialtjänsten i flera år och då tänkte jag aldrig på att jag är kvinna. Jag fick heller aldrig kommentarer om mitt utseende eller mina kläder under min uppväxt, men det har varit en ständig fråga sedan jag blev präst. Exempelvis mina naglar. Jag har målat naglarna sedan jag var tonåring. I mitt tidigare yrkesliv kommenterades det aldrig, men i kyrkans värld kommenteras det. Faktiskt! Vilket är helt fascinerande! Det ska man inte ha... man ska inte liksom framhäva sin kvinnlighet som präst. Jag vet inte riktigt varför faktiskt.

Mimmi fortsatte:

Jag har haft en manlig prästkollega på en tidigare arbetsplats, som vägrade att ta nattvard av mig för att jag är kvinna. Jag fick också höra, vilket jag är jättebesviken på, att en kvinnlig kollega i min egen församling var i maskopi med den här manliga prästen... Det var så att jag och en annan manlig präst delade på helgerna. Och ibland så blev det så – ”Nej shit, mitt barn har blivit sjukt, kan du ta mässan?” ”Javisst”. Men då hade vi annonserat fel så att säga. Då brukade min kvinnliga kollega ringa till

honom, det har jag fått veta nu bara för någon månad sedan. Hon ringde till honom och sa ”Jag vill bara berätta att det har blivit ändring i schemat, så nu är det Mimmi som har gudstjänsten och inte Magnus.” Och då kom han inte. För han kunde ju inte riskera att behöva sitta kvar i bänken under nattvarden, det skulle ju vara lite förargligt. Va?! Och jag kände... – henne har jag liksom jobbat ihop med i flera år!! Vi var kollegor och till och med umgicks på fritiden. Vilket svek! Inte mot mig som person utan mot kvinnor. Vad är det för dumheter! Det skulle jag aldrig gå med på! Jag skulle inte göra det – ringa till någon och förvarna liksom... ”bara så du vet nu är det en kvinna, så det är bäst att du stannar hemma”.

Jag undrade om Mimmi tyckte att hon fick tillräckligt med förberedelse under sin prästutbildning på vad som kan vänta en kvinna som är präst? Mimmi sa:

Nej! Nej, jag har varit otroligt naiv på det sättet. Eftersom jag var så pass gammal när jag prästvigdes, jag var ju 50 år, och inte har stött på det här i näringslivet där jag jobbade tidigare – det är klart att det finns ett glastak i näringslivet, högst upp så sitter det mest män, men på nivån under är det ingen fråga. Det nämndes liksom aldrig. Det var inte en fråga. Så att det blev en fråga när jag var 50 år gammal – det har förvånat mig! Nej, jag förbereddes inte. Kanske att någon har sagt något någon gång men jag tog inte till mig det, eftersom jag levde i tro att det inte var så.

Jag undrade om hennes erfarenheter påverkar henne? Mimmi utbrast:

Det gör mig heligt förbannad!! Faktiskt! Det gör det! Jag kan känna hur ORKAR vissa människor, äh, nej... Ja, jag blir arg faktiskt. Jag är arg på patriarkatet.

Jag vände mig till Malena för att få höra om hennes erfarenheter. Hon sa:

Jag har en del upplevelser som liksom har tagit sådär inpå skinnet. Jag var 26 år när jag prästvigdes. Första sommaren när jag jobbade som präst då skulle jag viga min kusin och hans flickvän. De bodde på en ort utanför Göteborg, och jag åkte dit innan, till kyrkan, bara för att reka lite. När jag ringde jag på i församlingshuset och var det en diakon som öppnade. Men när jag sa jag vem jag var och vad mitt ärende var så bara tittade hon på mig! Och sa ingenting!! Så jag förklarade ”Ja, jag ska ju viga min kusin...” Och så angav jag vilken dag det var och sa att jag ville bara åka hit och titta om det finns liturgiska kläder, och om jag behöver ta med mig något... Då sa hon så här till mig: ”Jaså. Det ska du?! Nej, men då får du nog ta med dig egna grejer”. Och så visade det sig att de hade rökt ut mig efteråt. För att jag liksom skulle rökas ut ur den där kyrkan... när jag hade smutsat ner den. Och jag fick inte låna kläder där, det gick inte för sig. Det handlade om att jag inte skulle smutsa ner deras grejer. Så var det med det.

Malena fortsatte:

Min känsla under hela utbildningen var att männen hela tiden var lite bättre. Att de har... att de är lite mer ”på riktigt” präster. Och det är egentligen fortsatt min upplevelse även om det inte tar på samma sätt på mig idag. För bara några veckor sedan blev jag heligt utskälld inför en veckomässa här av en farbror. Som skällde och skällde och skällde över allting som hade blivit dåligt i församlingen. Han sa ”Och det har ju varit två kvinnor före dig som har förstört allting. Det vore ju mycket bättre om David [en av komministrarna i församlingen, min kommentar] var kyrkoherde. Det har han också sagt till David, men David säger ”Nej, det vore inte bättre om jag vore kyrkoherde. Jag skulle vara en katastrof som kyrkoherde. Nu har vi en kyrkoherde, som är bra, och jag är nöjd med henne säger han.” Så han stöttar mig i det. Men jag kan ju se att det finns ett beteende som är minst sagt bekymmersamt.

Mimmi utbrast:

Jag blir skitförbannad när jag hör sånt här!!

Innan själva intervjun hade Mimmi funderat över om inte Malena är särskilt utsatt som präst, eftersom hon är både kvinna och homosexuell. Malena återkopplar till det som Mimmi funderat över och säger:

Jag tänker på det som du sa förut Mimmi, att det är en slags dubbelutsatthet att vara kvinna och homosexuell. På ett sätt är det kanske det, men det finns också en slags befrielse i det. För jag upplever att jag slipper många saker. Det här är också svårt att prata om utan att det blir ett slags... skuldbeläggande, det är inte det jag är ute efter. Men jag tänker att många heterosexuella kvinnor är vana att ingå i ett slags signalsystem, där man kommunicerar med män på ett sätt... och jag gör inte det! Och det är som om jag slipper en massa saker. Jag har aldrig några män som sitter i enskilda samtal och kommer med sexuella anspelningar till mig – aldrig. Men det händer i telefonsjälavård. Jag har suttit i Jourhavande präst några gånger, men det slutade jag med, för jag vill inte bli utsatt för sexuella kränkningar på arbetstid. Det går bort. Men jag tror att jag är befriad från många saker som jag tror kan hända heterosexuella kvinnor. Det finns liksom inte de... äh, eller som en person sa till mig en gång i tiden: ”Du svarar inte på mina signaler”. ”Nä”, det gör jag inte. ”Vad är det för signaler?”

Under intervjuens gång återkommer vi flera gånger till erfarenheter kopplade vårt utseende. Alla har vi blivit kritiserade och ifrågasatt för hur vi ser ut. Mimmi berättade om en upplevelse under utbildningen:

Jag ska lämna ut en lärare, XX, på XX. Han sa till mig... på den tiden hade jag jättestora örhängen. Han sa till mig under en lektion, inför alla, ”Mimmi, de där örhängena påminner om en berättelse i Bibeln. Jag rekommenderar att du inte har dem... du kommer inte att kunna ha dem när du är präst” Och då sa jag ”Ursäkta, sa du just till mig att jag ser ut som en hora?”. ”Nja, jag skulle ju inte riktigt uttrycka mig så, men det är klart att det inte är lämpligt”.

Malena berättade om en av sina erfarenheter av att bli kritiserad för sitt utseende:

Jag var punkare när jag var ung. När jag kom in i den här svängen med att jag skulle bli präst, då hade jag rakat hår. Jag hade rakat hår ganska långt upp. Och så högst upp hade jag ganska mycket hår, som gick att resa i tuppkam, eller som gick att tuperera eller gick att ha bak så här. På domkapitelsmiddagen innan prästvigningen, sa en av domkapitelsledamöterna till mig så här: ”Ja, Malena, nu när du ska bli präst så är det väl på tiden att du ändrar både klädstil och hårstil”. Och det var en kvinna. Den klädstil som jag hade då var svarta Dr. Martens, svarta strumpbyxor, en svart kort kjol och en grön hood. Och det var ju inget signalsystem med några naglar eller örhängen – det var bara fel ändå. Någonstans är det så att som kvinna tillåts inte så stora personliga variationer. Utan de personliga variationerna... det är ett ganska trångt utrymme. En trång kanal, liksom. Män kan ha rakad skalle, eller skägg med gummisnoddar i – det är liksom lite charmigt och roligt. Eller kan röka pipa, eller kan köra motorcykel, men kvinnor som gör det... det är inte riktigt bra.

Jag undrade: Hur ser bilden av den ideala prästen – bilden som vi brottas emot? Malena svarade:

Jag tycker att den är dubbel. Det är ju den outtalade normen, som vi rör oss vid. Genom att se vad som bryter mot normen – det är så man kan identifiera vad normen är. Genom att uttala det som det inte får vara. Den ideala prästen är en man och han är i medelåldern, men den ideala prästen kan också vara en yngre man som gärna spelar gitarr. Eller en äldre man som har väldigt mycket kunskap. Det skulle också vara en kvinna, men hon ska helst inte utmärka sig på något särskilt sätt och inte ta för mycket plats.

Mimmi fyller i:

Inte vara för färgstark, en ganska försynt person som vet när hon ska hålla tyst. Och säga något klokt när hon väl öppnar munnen.

Och Malena bekräftar:

Ja, ja verkligen!

På Förklaringsberget

Malenas och Mimmis berättelser bekräftar att jag inte är ensam om svårigheten i att få uppfattas som präst. Deras berättelser känns som hand i handske med mina egna. När jag tänker tillbaka på andra kvinnliga prästkollegors upplevelser som jag fått lyssna till genom åren, vill jag påstå att vi är många som kämpar med att rymmas i den förväntade prästrollen. Inte på grund av vad vi gör eller säger, utan på grund av att vi är kvinnor. Och jag säger som Mimmi: ”Det gör mig heligt förbannad!” Samtidigt finns det också en trötthet i mig. ”Hur länge ska detta få fortgå? När ska frågan om kvinnors tillträde till prästämbetet kan ses som en fråga vi lagt bakom oss? När kommer kyrkan, den världsvida, att ha återvänt till sitt ursprungliga uppdrag – att förkunna och leva evangeliet om frihet för de fångna och förtryckta?” (Gunner,2008: 149).

Jag återvänder till resan. En av dagarna besöker vi berget Tabor. Traditionen bjuder att Tabor är platsen där Jesus visade sig tillsammans med Mose och Elia inför några av sina lärjungar. Genom detta avslöjade han sin sanna identitet som Guds son (Matt 17: 1–13). Berget kallas också för Förklaringsberget. Liksom vid strandkanten av Genesarets sjö var naturen ljuvlig. Grön och spirande. Kanske uppfattade jag den som särskilt skön, eftersom händelsen som sägs ha utspelats på berget är viktig för mig.

Mitt på berget står en kyrka som romersk-katolska kyrkan bär ansvar för. Men där gick jag aldrig in. Berget bjöd mig en närhet till den Gud som jag tror på och till den tro som jag bekänner, men jag visste att i kyrkan på berget var jag inte accepterad med min kallelse till präst. Och jag ville inte drabbas av upplevelsen av att känna mig ”fel”. Jag vägrade, och jag vägrar, att bli exkluderad från tillhörigheten till det heliga. Så jag stannade utanför, i det gröna, och andades fritt.

Referenslista

- Giertz, Bo (2009). *Stengrunden*. Göteborg: Församlingsförlaget.
- Engström, Elin (2008). Hur står det till idag då? Från att bli till att få vara präst. I: Hössjer Sundman, Boel (red.). *Äntligen stod hon i predikstolen!: historiskt vägval 1958*. Stockholm: Verbum.
- Gunner, Gunilla (2008). Om predikstolar ur ett ekumeniskt perspektiv. I: Hössjer Sundman, Boel (red.). *Äntligen stod hon i predikstolen!: historiskt vägval 1958*. Stockholm: Verbum.